

О.В. ЧЕРКАСОВА,
Донецький національний технічний університет

ДЕРЖАВА ЯК СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Порушуючи будь-яку проблему, що пов'язана з державою як суб'єктом економічної діяльності, не можна не згадати про історичний процес її виникнення й розвитку. Адже спочатку, як відомо, держава відіграла роль політичного стража нації (країни), на що вказував Ф.Енгельс: держава виникла на певному етапі розвитку суспільства з потреби тримати в узді протилежні класи, а вже потім як інститут влади по закріпленню певних прав (наслідування, накопичення багатства, пригноблення неімущих, захоплення нових територій, виправдання насильства тощо) [1, с.111, 171-175]. До вчених, які досліджували підприємницьку і регулюючу діяльність держави слід віднести перш за все тих, хто цікавився проблемами фінансової і грошово-кредитної політики, антиінфляційними діями держави, її соціальною політикою та охороною довкілля. Це Дж.М.Кейнс [16], Дж.К.Гэлбрейт [11], П.Самуельсон [15], М.Туган-Барановський [13], І.Лукинов [12], Г.Задорожний [14], та інші.

Метою статті є визначення сфери, рівнів та методів господарської діяльності держави на основі теоретико-методологічних підходів до цієї проблеми за сучасних умов, що склалися в Україні, та тенденцій світового розвитку. Уявляється, що в українській науковій літературі ще немає, по-перше, чіткого визначення сфери та об'єктів підприємницької діяльності держави, по-друге, однозначної відповіді на питання, чи є держава повноправним суб'єктом підприємницької діяльності за ринкових умов господарювання, по-третє, чи має вплив (якщо так, то який саме) державне підприємництво на досить складний механізм регулювання економіки, що поєднує і ринкові і державні його важелі. Саме на ці питання зроблено спробу відповісти у статті, що пропонується читачеві. Актуальність їх розробки очевидна тим більше, що новий Уряд країни в очевидь по-

силує увагу до цих проблем.

Отже, залишаючи осторонь історичний екскурс щодо виникнення й розвитку державного підприємництва, слід наголосити лише на тому, що дійсно і реально держава у якості суб'єкта підприємницької діяльності почала формуватися в період переходу капіталізму у монополістичну його стадію, значно посилилася за умови державно-монополістичного капіталізму (ДМК) та у сучасний період новітнього капіталізму. На нашу думку, для такого процесу були наявними декілька об'єктивних і суб'єктивних причин, основними з яких слід вважати: а) розвиток продуктивних сил і усупільнення виробництва; б) потреба значного розширення великого бізнесу; в) виникнення на підставі посилення дії закону пропорціональності такої форми його прояву, як планомірності; г) посилення розвитку військово-промислового комплексу (ВПК); д) необхідності правового закріплення (узаконення) власті великого капіталу. Саме з цього періоду почав складатися державний сектор економіки. Хоча з точки зору генезису відомо, що в Китаї ще у 140 р. до н.е. він склався у вигляді мережі державних підприємств різних галузей та єдиної грошової системи, а в Греції в IV ст. до н.е. було засновано державний банк та держані мануфактури гірничого профілю, озброєння та тканин [2, с.13].

Певну проблему для дослідників складає державний сектор соціалістичної економіки. Справа в тому, що майже повне її одержавлення та існування централізованого планування, з одного боку, та господарська державна діяльність через певну ієрархічну структуру, з іншого боку, викликає неоднозначне тлумачення. Якщо перше визнається і майже однозначно застосовується, то відносно другого немає чіткої позиції. Мається на увазі питання про

© О.В. Черкасова, 2005

підприємницьку діяльність держави. Більшість економістів вважає, що держава за тих часів не виступала у якості господаря, а лише розпорядителя, регламентатора економічного життя країни. На нашу думку, це спрощене уявлення, яке може бути спростованим такими аргументами. Перший: соціалістична економіка існувала реально хоча б у вигляді її сфер і галузей, між якими були теж реальні господарські зв'язки (міжгалузеві баланси народного господарства). Другий: натомість така економіка надавала реальний валовий національний продукт (ВНП), який забезпечував як відшкодування зношених засобів виробництва (фонд відшкодування - ФВ), так і національний дохід (НД), що йшов на розширене відтворення і споживання, зокрема на заробітну плату та суспільні фонди споживання (СФС). Третій: у міжнародному просторі країну визнавали як повноправного члена ООН, світового ринку і суб'єкта міжнародних відносин взагалі. Саме у такій якості СРСР (УРСР) надавали комісіям ООН відповідні дані щодо соціально-економічного розвитку країни. Четвертий: якщо припуститися тієї думки, що економіки як такої не було, оскільки її параметри чітко регламентувалися, то виникає питання про дієвість такої структури за надзвичайних часів (період становлення системи, війни, післявоєнного періоду та ін.). Можна визнати чималі негативи в економіці соціалістичного типу, які натеper досить поширено описуються у роботах економістів, соціологів, політиків. Проте, не визнавати того факту, що державний сектор економіки, який існує сьогодні зокрема в Україні, склався саме за радянських часів недоречно. Звісно, така система була ущербною - як з точки зору потреб населення країни, так і з міжнародної точки зору, вона "працювала" не за світовими стандартами, що склалися на ринкових засадах. Але ж і позитиви там були. На цьому наголошував, як відомо, Дж.К. Гелбрейт, і на це останнім часом звертають увагу й наші українські дослідники. Ю.Архангельський зокрема має ту думку, що слід відродити планування в рамках державної системи стратегічного прогно-

зування, виходячи з того, що у більшості країн світу воно успішно адаптовано до умов ринкового господарства, і аргументує її конкретними пропозиціями [3].

Пройшовши складний період трансформації, розгляд якого не входить до завдань статті, державний сектор економіки певним чином склався і в Україні. Його основою зазвичай є державна форма власності, яка теж склалася, з одного боку, на руїнах попередньої державної власності, з іншого боку, як самостійна структура в системі багатоманітних форм власності, що сформувалися протягом перехідного періоду до ринкових умов господарювання. Щодо цього процесу, то не можна погодитися з Є. Красніковою, яка вважає цілком виправданим "полное упразднение" загальнонародної власності як начебто несумісної з НТП і економічним прогресом [4, с.3, 14]. По-перше, повного знищення державної власності не було ні в Україні, ні в Росії - хоча б тому, що залишилися в руках держави в своїй основі ВПК, фундаментальна наука, підприємства стратегічного значення тощо. Починаючи з кінця 90-х років ХХ ст. і натеper державний сектор економіки в країні майже склався і є сподівання на те, що він поширить сферу власної господарської діяльності найближчим часом. По-друге, "несумісність" загальнонародної (державної) власності з НТП є вигадкою самої авторки, оскільки визнано теорією і практикою доцільність зосередження фундаментальної науки саме в руках держави. По-третє, відомо і визнано, що повне руйнування будь-чого ніколи не дає позитивних результатів, тим більше у складних умовах формування по суті змішаної економіки. Якби людство на кожному етапі свого розвитку повністю відкидало те, що напрацьовано на попередніх етапах, то нормальна еволюція суспільства взагалі унеможлиблювалася б. Проте, думку Краснікової відносно того, що перехід до ринку було викликано не тільки необхідністю формування плюралізму форм власності, а й технологічним плюралізмом постіндустріального розвитку, слід поділити як доречно [4, с.11].

В аспекті теми статті слід розгляну-

ти таке питання, як підприємницька діяльність держави, тобто державу як суб'єкта господарської діяльності.

Досить поширеною є думка, що держава не може виступати у якості економічного, господарюючого суб'єкта – принаймні за ринкових умов. Визнається її роль у виробництві так званих суспільних товарів, у соціальній сфері, у сфері фінансового (грошово-кредитного) та бюджетного регулювання, митниці і т.п. діяльності. Може, навіть, визнаватися її регулююча роль на макроекономічному рівні у єдиному механізмі з ринковими важелями. Та обставина, що в Україні у ході роздержавлення і приватизації набула пріоритетного значення акціонерна форма власності, і держава має контрольний пакет акцій у кожному п'ятому з відкритих акціонерних товариств (ВАТ), а 11,1 % з них є повністю державними [5, с.57-58] підвищила увагу дослідників до проблем і державного сектора економіки, і державної власності, і державного підприємництва [3; 5; 6]. Навіть у теорії прав власності Р.Коуза право держави як економічного суб'єкта однозначно визнається, а реалізація цього права потребує функціонування відповідних інститутів, з визнанням при цьому правоти К.Маркса відносно єдності та взаємодії економічної і правової сторін власності [7].

Ще з одного питання слід висловити власне бачення – начебто відсутність підприємництва і підприємців у плановій економіці. За теорією може й так. Але практика доводить, що така думка не має підстав з таких міркувань: по-перше, чи не суто підприємницькі здібності демонстрували радянські “толкачі”, які існували у відділках постачання на кожному державному підприємстві для «выбивания» устаткування, сировини і т.п. у міністерствах та для пошуку більш привабливих з економічної точки зору партнерів; по-друге, директори підприємств теж виявляли не аби які здібності підприємця заради виконання державного плану; по-третє, так звані тіньовики-підприємці існували і в тій економіці.

Привернувши увагу до деяких питань проблеми, спробуємо визначити ос-

новні напрями господарської діяльності держави як її суб'єкта. Уявляється, що доцільно угрупувати цю діяльність за рівнем (сферою) діяльності, відокремлюючи безпосередню підприємницьку діяльність держави від діяльності держави як інституту економічної влади. До речі, сьогодні українські вчені розглядають державу в якості саме інституту економічної влади, наводячи переконливі аргументи [8, с.136-137]. У такому разі виявляється чотири рівня (сфери) діяльності держави як суб'єкта господарської діяльності: сфера безпосередньої підприємницької діяльності; сфера, що обумовлена державною власністю; соціальна сфера, що впливає з соціальної функції держави; сфера державного контролю в соціально-економічному просторі країни. Кожна із сфер (рівнів) може бути кваліфікованою як господарська діяльність, оскільки як за характером дії, так і за результатами суттєво впливає на створення ВВП.

Зазначене можна представити авторською схемою (рис.1), яка потребуватиме певного пояснення.

Головним критерієм нашої класифікації господарської діяльності держави є той, яке значення для самої держави і соціально-економічного життя країни має ця діяльність.

Отже, перший блок (рівень) схеми відображає таку сферу діяльності держави, за якою вона як суб'єкт цієї діяльності, по-перше, одержує прибуток; по-друге, гарантовано утримує її за рахунок держбюджету (для неприбуткових структур); по-третє, створює і підтримує позитивний імідж держави у світовому просторі.

До відомої і визнаної тенденції зростання ролі держави в сучасній ринковій економіці (за законом А.Вагнера) слід додати те, що в країнах постсоціалістичного простору роль держави зростає і через потребу регулювання перехідними процесами. На жаль, це було визнано, зокрема в Україні, після того, як було зруйновано значну частку державних інститутів управління. Тим не менше, державний сектор економіки і в нашій країні майже склався вже на інших засадах. Підкресли-

мо ще одну обставину, яка, на наш погляд, має підсилююче значення щодо тенденції зростання ролі держави - з одного боку, все більш відчувана обмеженість ресурсів, що потребує державного контролю над їх більш-менш справедливим розподілом,

з іншого боку, зростання значення інформації як у виробництві, так і в інших сферах життєдіяльності суспільства, що потребує все більшого зосередження її в руках держави.

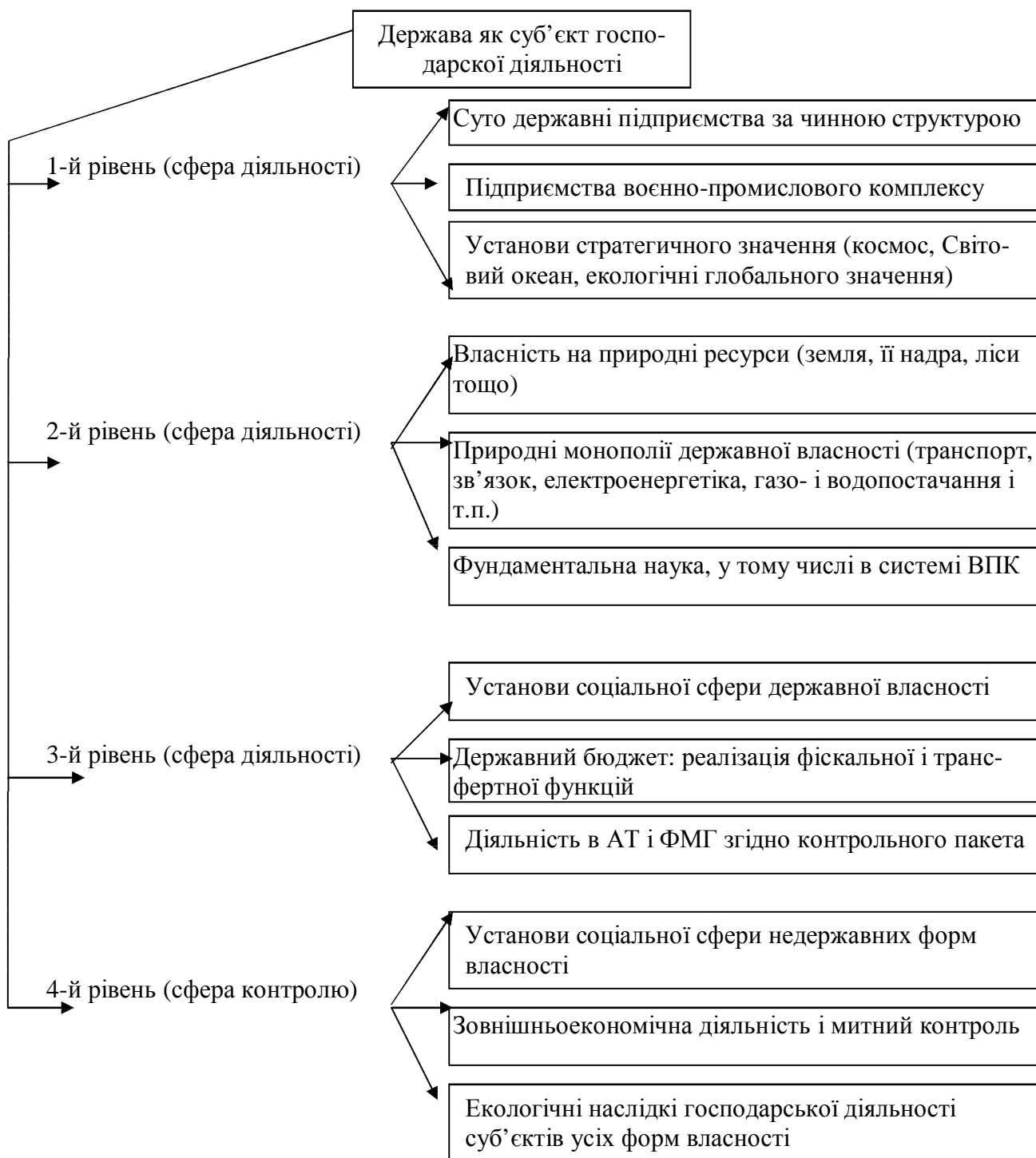

Рис. 1. Сфера діяльності і контролю держави як суб'єкта господарської діяльності

До особливостей першого блоку господарської діяльності держави слід віднести те, що суто державний сектор економіки складається з так званих старих і нових державних підприємств. Перші функціонують за старою схемою, тобто за центральним планом, плановим постачанням, підзвітністю, умовам реалізації продукції і т.ін. Однак, ринкові умови господарювання позначаються і на діяльності цих підприємств: право на суміжну діяльність, продукція якої не перевищує 30-ти відсотків всього обсягу продукції, та самостійний пошук ринкової ніші. “Нові” державні підприємства, хоча й підкоряють свою діяльність держплану, мають більшу самостійність, враховуючи ринкову кон’юнктуру: додержання законів вартості, попиту і пропозиції, конкуренції тощо, що не може не позначатися позитивно на якості та асортименті продукції. Зрозуміло, що такі державні підприємства, маючи додатковий прибуток, можуть ефективніше використовувати й державні кошти на інноваційні засоби щодо устаткування, технології виробництва, використання ресурсів, кваліфікованих кадрів і т.п. Очевидні переваги нових державних підприємств порівняно зі старими. Проте, потрібні поки що ті й інші, оскільки потреба в їх продукції існує.

До першого рівня віднесено й діяльність підприємств ВПК. ВПК, як відомо, складається з підприємств оборонної промисловості і армії. Однак, закони побудови армії не підлягають (принаймні у досліджуваному контексті) розгляду. За вищезазначеними особливостями підприємства ВПК слід віднести до категорії “старих”, оскільки вони функціонують за такими правилами гри, як жорстке централізоване планування, праця на одного споживача (держава), відсутність дефіциту на засоби постачання, участь у стратегічних державних програмах, наявність високих технологій та пріоритету в НТП, зосередження висококваліфікованих кадрів. Перехід до ринкових відносин не міг не позначитися на діяльності й цих підприємств. Мова йде про ринкову конверсію ВПК. Хоча за часів планово-командної економіки ці під-

приємства за схемою безвідходного виробництва і за потребами суспільства виробляли частку продукції широкого вжитку, до ринкової конверсії вона має тільки те відношення, що стала одним з її різновидів. Ринкова конверсія як така проводиться за трьома напрямками – фізична, економічна і ефективна (суто ринкова). Фізична передбачає перепрофільовання більшої ніж раніше частки продукції на громадські потреби, передача можливих технологій підприємствам і галузям мирного виробництва, використання частки кадрів. Економічна дозволяє деяку частку продукції виробляти не за держпланом, а за держзамовленнями, продаж частки продукції воєнного призначення за кордон. Ефективна, або суто ринкова конверсія допускає виробництво продукції на ринок, приватизацію частини воєнних об’єктів - як другий, так і третій вид конверсії, зрозуміло, передбачає жорсткий контроль з боку державних органів влади.

Результатом конверсії ВПК мали стати такі процеси, як часткове оновлення національного виробництва, підвищення конкурентоспроможності продукції, зростання експортного потенціалу країни, посилення потенціалу економічного зростання, загальний позитивний вплив на національну економіку.

Така складова, як державні установи стратегічного значення являє собою відносно обособлену структуру господарської діяльності держави, оскільки вона обумовлена внутрішніми й зовнішніми факторами - внутрішніми у тому сенсі, що результати її можуть бути застосованими у різних сферах і галузях економіки і надавати певного ефекту, зовнішніми, що диктуються міжнародними програмами, до яких приєдналася країна, та потребами світового розвитку. Наприклад, дослідження космосу все більш стають міжнародними, дані метеорологічних супутників використовуються майже всіма країнами; дослідження світового океану останнім часом перетворилися у міжнародні (Антарктика); участь у міжнародних екологічних програмах стає нормою.

Слід підкреслити, що угруповання

всередені блоку (рівня) господарської діяльності держави умовне, як і будь-яке угруповання. Так, підприємства ВПК можуть приймати участь у стратегічних програмах уряду, а дещо з останніх може мати воєнне значення; або жорсткий режим діяльності підприємств ВПК може бути розповсюдженим за потребою, що виходять з загальнодержавних інтересів, на інші підприємства цього блоку.

Другий блок (рівень) схеми цілком виходить з державної власності. Відомо, що державна власність існує у всіх країнах світу, хоча її частка в національній економіці суттєво відрізняється - від 7-ми до 30-ти відсотків у основних фондах. Пояснюється це тим, що, по-перше, у більшості країн держава зберігає власність на природні ресурси (надра Землі); по-друге, чимала кількість країн зберігає державну власність на землю; по-третє, державною власністю у більшості країн є повітряний простір та водні шляхи, частотний діапазон; по-четверте, існування державних підприємств, у тому числі неприбуткових, тобто тих, які не цікавлять ринок, включаючи так звані суспільні товари; по-п'яте, фундаментальні дослідження та інформація; по-шосте, значна частка соціально-культурної сфери. Конституція України (ст.13) проголошує державний захист прав власності усіх суб'єктів господарювання та їх рівність перед законом. На наш погляд, слід розуміти цей догмат так, що держава як суб'єкт господарювання має право на певну обособлену частку національного багатства, яке юридично закріплено за нею як власником земельних, водних, лісових ресурсів, копалин, зони повітряного простору і т.п.

Це потребує виконання державою конкретних функцій господарського значення і контролю. Саме тому, як здається, існують природні державні монополії - у більшості розвинених країн світу (за винятком США і Японії) це від 50-ти до 75-ти відсотків державної власності і монопольного контролю у таких сферах, як виробництво електроенергії, нафти, газу, вугілля, транспорт і зв'язок, телекомунікації і т.п. види діяльності [9, с.233].

Третій блок (рівень) за схемою - обумовлений як природними функціями держави, так і створеним у ході трансформації української економіки умовами господарської діяльності держави. Перш за все це реалізація соціальної функції держави, до якої слід віднести соціальну сферу принаймні у двох напрямках - установи державної власності і контролю (установи освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, дитячі та благодійні заклади, масова культура та спорт), а також суто державна діяльність, що пов'язана з формуванням державного бюджету та витратами його ресурсів. Конкретно така діяльність, як відомо, складається з досить активних дій по реалізації визначеної законодавством країни податкової системи та такими ж активними діями щодо спрямування витрат, у тому числі на соціальні цілі (трансферти).

Зазначимо, що протягом 90-х років минулого і на початку XXI століття в Україні ця діяльність держави складалася суперечливо - від суттєвого скорочення до розширення під впливом, на жаль, не тільки і не стільки наукового обґрунтування таких дій держави, скільки за політичними уподобаннями. Ми поділяємо позицію та аргументацію Г.Тарасенко щодо доцільності формування соціальної сфери в Україні на засадах поєднання позитивів тієї, що була за часів УРСР, тієї, що існує у країнах з соціальним ринковим господарством скандинавського типу та позитивів тієї соціальної системи, що існує на сьогодні у таких країнах, як Франція [10]. Такий погляд на проблему передбачає розширення кола діяльності держави та посилення її підприємницької діяльності.

Складовою третього рівня є діяльність держави як власника (співвласника) акціонерних товариств обох типів і її діяльність у фінансово-монополістичних групах. Хоча в Україні останні не набули поширеного значення, їх існування в інших країнах світу доводить доцільність присутності в них державного капіталу та державного контролю. Відомо, що цей напрямок діяльності держави безпосередньо є підприємництвом. Вище наводилися дані з

приводу державної частки в АТ, у тому числі й по контрольному пакету акцій. Зважаючи на те, що акціонерна форма організації господарської діяльності набула в Україні більшого значення, ніж інші, можна стверджувати, що саме на цих засадах створюється чималий потенціал господарської діяльності держави. Подальший розвиток національної економіки покаже справедливості цієї думки чи спростує її. Проте, дії українського Уряду на початку 2005 року поки що підтверджують згадану тенденцію.

Четвертий блок (рівень) складається з діяльності по контролю за недержавним сектором економіки. До нього можна віднести в принципі всю державну контролюючу систему. В той же час має сенс в запропанованому угрупованні вичленити її в окремих рівнях, оскільки, по-перше, таким чином наголошується на суто контролюючій функції держави у сфері двохсекторної економіки (державний і ринковий сектори), по-друге, відокремлюється власно господарська діяльність держави від її контролюючої діяльності.

За чинною структурою соціальної сфери функціонують її державні і недержавні установи. Наприклад, державні (національні) і приватні вищі навчальні заклади, а в системі державної вищої освіти існує поряд з безоплатною й платна форма навчання. Якщо державні структури віднесено до третього рівня господарської діяльності, то недержавні за логікою та критерієм угруповання слід віднести до рівня (блоку), який передбачає лише контроль, оскільки у цю групу віднесено установи недержавної діяльності. Оскільки функціонування таких установ обумовлено потребами суспільства і спирається на ринкові принципи відносин, то державний контроль повинен здійснюватися. Наприклад, діяльність будь-якого приватного навчального закладу повинна відповідати паспорту спеціальності, належному рівню підготовки, своєчасному сприйманню зміни навчальних планів підготовки фахівців тощо, тобто всього того, що вимагає час на національному і світовому рівнях. Зрозуміло, що діяльність таких закладів пови-

нна контролюватися саме з боку держави.

Зовнішньоекономічна діяльність здійснюється, за умови відміни державної монополії на неї, як державними, так і недержавними структурами. Якщо державні підприємства здійснюють її за угодами на рівні держав, то недержавні структури, за законами ринку, мають певний простір такої діяльності, а тому можливі порушення законодавства щодо цього - і практика підтверджує такі, на жаль, не поодинокі випадки (контрабанда). Державний контроль за зовнішньоекономічною діяльністю недержавних суб'єктів виникає з потреби економічної і національної безпеки країни.

Особливого значення у наш час набуває державний контроль за екологічними наслідками господарської діяльності - як державних, так і недержавних підприємств. Він повинен значно посилитися зокрема в Україні (як і в Європі в цілому), оскільки визнаним є той факт, що забруднення навколишнього середовища, по-перше, не тільки значно погіршує стан здоров'я того покоління, яке натепер є працездатним, а й створює небезпечний фундамент господарської діяльності прийдешніх поколінь; по-друге, швидко скорочує національні і світові природні ресурси, що теж становить небезпеку на майбутнє; по-третє, потребує негайного переходу на мало- чи безвідходні технології у виробництві.

Уявляється, що існуюча система санкцій щодо забруднення земельних ресурсів, водного та повітряного басейнів не є результативною у тому сенсі, що не поодинокі випадки того, що приватний або колективний підприємець більш налаштований на сплату штрафу, ніж на зміну чи новації технології виробництва, бо такі витрати у порівнянні з інноваціями у технології виявляються значно меншими.

Таким чином, на наш погляд, аналіз запропонованої схеми доводить її правомірність та відносно новий підхід до проблеми господарської діяльності держави.

Висновки

Історія розвитку суспільства доводить, що умови господарської діяльності держави створювалися паралельно з поширенням значення її правової діяльності. Реальне поле державного підприємництва створилося лише за умови державно-монополістичного капіталізму, коли досить високий рівень розвитку продуктивних сил, усупільнення виробництва, потреба у великому бізнесі і закріплення цього процесу у праві, що могла забезпечити лише держава. Основою господарської діяльності держави є право державної власності, що й привело до остаточного формування державного сектора економіки.

Держава як господарюючий суб'єкт з зазначеного моменту розширює власну підприємницьку діяльність, до якої на сьогодні можна включити досить велике коло її видів. При цьому слід відзначити, що поширена думка про відсутність підприємництва у плановій економіці не є справедливою, оскільки і директори державних підприємств, і працівники відділків поставання та збуту виявляли саме підприємницькі здібності заради виконання досить жорстких держпланів. Тобто можна вважати появу і швидке поширення підприємництва, зокрема в Україні, частково генетичною рисою.

Авторська блок-схема, що запропонована, містить 4 рівня (сфери) господарської діяльності держави: перші три є сферою безпосередньої діяльності держави, четвертий характеризує її контрольну функцію по відношенню в основному до недержавних структур. За критерій угрупування прийнято значення господарської діяльності держави для неї як суб'єкта підприємництва і для економіки країни в цілому.

Аналіз виявив доцільність такого угрупування. До першого рівня віднесено суто державні підприємства, підприємства ВПК та стратегічного значення. До другого – діяльність, що об'єктивно обумовлена державною формою власності (власністю на природні ресурси, природні державні монополії, фундаментальна наука). До третього – державні установи соціальної

сфери, контрольний пакет акцій в АТ і ФМГ, державний бюджет. Четвертий рівень містить діяльність держави по контролю за установами і структурами недержавної сфери економіки - соціального, зовнішньоекономічного та екологічного спрямування. Всі ці види діяльності держави без сумніву слід віднести до господарської – як за суттю, так і за формою.

Література

1. Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства. – Маркс К., Энгельс Ф. – Соч.2-е изд. – М., 1961. – Т.21. – С.23-178
2. Балацкий Е., Кобышев В. Воспроизводственные аспекты динамики государственного сектора. – Экономист. – 2003. - №9, с.13-20
3. Архангельский Ю. Про необходимость государственного планирования рыночной экономики //Экономика Украины. – 2004. - №3, с.47-52
4. Красникова Е.В. Трансформация отношений собственности в постсоциалистической экономике – основное направление институциональных преобразований //Вестник Московского университета.- Сер.6. Экономика. – 2004. - №6,с.3-27
5. Сірко А. Корпоративна власність у транзитивній економіці //Економіка України –2003. - №2, с.57-64
6. Головінов О. Державна власність: ретроспективний аспект та сучасні концептуальні підходи. – Донецьк. – СХІД. – 2005. - №1(67), с.9-14
7. Коуз Р. Фирма, рынок и право. – М. – Дело ЛТД. – 1993. – 192 с.
8. Дементьев В.В. Власть: экономический анализ. Основы экономической теории власти. –Донецк. – Каштан – 2003. – 199 с.
9. Стиглиц Дж.Ю. Экономика государственного сектора. – М. – ИНФРА. – 1997. – 720 с.
10. Тарасенко Г.Д. Економічні аспекти формування соціальної сфери в Україні //Соціальна економіка. – Харьков. – 2004. - №1-2, с.129-138
11. Гэлбрэйт Дж.К. Экономические

теории и цели общества. – М.: Прогресс, 1976. – 406 с.

12. Лукинов И. Инвестиционная политика в стабильном экономическом развитии // Экономика Украины. – 1999. – №10. – С. 4-9.

13. Туган-Барановский М.И. Избранное: Периодические промышленные кризисы: история английских кризисов; Общая теория кризисов/ РАН, Ин-т экономики. –М.: Наука, 1997. –574 с.

14. Задорожный Г.В. Собственность и экономическая власть. – Харьков: Основа, 1996. – 144 с.

15. Samuelson P. Economics. - New York, 1967.

16. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. – М.,1949.

Статья поступила в редакцию 20.05.2005

О.О. ВАССЧКО, к.е.н.,

Науково-технічний комплекс статистичних досліджень

ВИКОРИСТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА СТАТИСТИЧНОГО РЕЄСТРІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ СТАТИСТИЦІ ПІДПРИЄМСТВ

Наразі необхідність мати реєстр підприємств або, як його ще називають, бізнес-реєстр є міжнародним стандартом. Без цього не уявляється існування сучасної статистики підприємств. Постановою Ради ЄС № 2186/93 від 22 липня 1993 року наголошується, що реєстр "...передбачений для цілей статистики, є основним елементом систем інформації про підприємства. Він дає можливість організації та координації статистичних обстежень, надаючи основу для проведення вибіркового обстеження, можливість екстраполяції, та є засобом спостереження за відповідями, що надходять від підприємств"[4].

Створення реєстру підприємств, як наукова задача, більшою мірою стосується сфери науково-прикладних розробок, оскільки зорієнтоване на безпосереднє впровадження у статистичну практику. Тому за кордоном ця проблематика є добре розробленою галузевою наукою, що співпрацює з національними статистичними офісами (НСО). Є численні публікації з питання створення реєстру таких статистичних служб, що досягли в цій сфері суттєвих результатів, як Національний інститут статистики та економічних досліджень Франції, НСО Канади, Австралії, Нідерландів. Ряд робіт опубліковано Держкомстатом Росії. В Україні публікації щодо реєстру підпри-

ємств носили фрагментарний і суто практичний характер, і їх авторами виступали фахівці системи державної статистики.

Особливо слід відмітити публікації таких західних авторів, як М. Болеман, Г. Валентен, А. Виллебордс, Ж.-П. Гранджан, У.-П. Райх.

Необхідно зважати на той факт, що не дивлячись на суттєві здобутки інших країн у цій сфері, для України дана проблематика залишається актуальною і мало дослідженою. Кожна країна має своє інформаційне, методологічне, юридичне та адміністративне поле, що вимагає створення індивідуальних підходів до адаптації міжнародних стандартів у сфері статистики.

Дана стаття має на меті дослідити проблему створення і функціонування в системі державної статистики України статистичного реєстру підприємств, запропонувати загальні концептуальні підходи до його побудови, актуалізації та використання.

Загалом робота із створення реєстру підприємств повинна базуватись, крім означеної постанови, також на Постанові Ради ЄС № 696/93 від 15 березня 1993 щодо статистичних одиниць та на національному статистичному законодавстві та

© О.О. Вассчко, 2005